

הרב יעקב זיסברג

עיקר ותוספת במצוות 'יישוב ארץ ישראל'

הקדמה

נקודת המוצא של בירור זה היא שיטת הרמב"ן (השמטות לספר המצוות, עשה ד), שכלל את המצווה 'שנצטוונו לרשת הארץ' במניין תרי"ג מצוות. פוסקים רבים הלכו בעקבותיו,¹ ואף הרמב"ם, שלא מנאה בכלל תרי"ג המצוות, הזכירה בהלכותיו, ולדעת מפרשים רבים אף הוא סובר שהיא מצווה מן התורה.² מלבד כיבוש ארץ ישראל, אנו מוצאים במקורות חז"ל המתייחסים למצווה זו שני מונחים - 'שיבת ארץ ישראל'³ ו'יישוב ארץ ישראל'.⁴ באמצעות בירור גדרם ההלכתי של שני מושגים אלה, נוכל לתת מענה לרשימת השאלות שנוציג להלן.

א. ישיבת ארץ ישראל ויישוב הארץ

המונח 'ישיבת ארץ ישראל' מתייחס לציווי על כל אדם מישראל לשבת בארץ, 'חובת גברא', וכלשון הרמב"ן⁵ 'מתחייב בה כל אחד ממנו'. מצווה זו היא חובת הגוף, ולא ניתן לקיימה באמצעות שליח. לכאורה, בהגדרת מונח זה במצווה לא קיימות מדרגות ותוספות - או שאדם דר בארץ ישראל או שלא. לעומת זאת, המונח 'יישוב ארץ ישראל' מתייחס לציווי ליישב את הארץ, והמצווה מתקיימת כשהארץ מיושבת בידי עם ישראל. אנו צריכים לגרום לארץ להיות מיושבת. כיצד? בקניית שדות, בבניית בתים ובנטיעת אילנות ופרדסים, או בכל פעולה שיש בה בניין הארץ.⁶ חלק זה של המצווה יכול להתקיים גם על ידי שליח, ואף מבלי שהאדם ישב בגופו בארץ, כגון יהודי הדר בחוץ לארץ ותורם כסף או מקים מפעל כלכלי בארץ - מקיים בכך מצוות יישוב ארץ ישראל. מעצם ההגדרה של מרכיב זה במצווה עולה שתמיד ניתן להוסיף במצווה ולקיימה בפעולות שונות ובאמצעות מפעלים נוספים שתורמים לחיזוק היישוב בארץ. הרמב"ן (שם), שהגדיר שמצוות ארץ ישראל היא 'שלא נעזבנה ביד זולתינו מן האומות או

1. ראה בספרי נחלת יעקב, ח"א, עמ' 67-68.

2. ראה בספרי נחלת יעקב, ח"א, בירור שיטת הרמב"ם במצוות ישיבת ארץ ישראל, עמ' 213-237; 244.

3. כגון: בבלי כתובות קי ע"ב; ספרי, דברים ראה פיסקא פ.

4. כגון: בבלי גיטין ח ע"ב; בבא קמא פ ע"ב; בבא מציעא קא ע"א.

5. רמב"ן, השמטות לספר המצוות מ"ע ד'.

6. ראה רש"י, גיטין ח ע"ב ד"ה יישוב ארץ ישראל.

לשממה, כלל בלשון זו את שתי האפשרויות הקיימות במצווה זו - הישיבה בארץ ויישובה. הרי 'שממה' אינה רק מצב שבו אין בארץ תושבים בכלל, אלא גם אם יש בארץ אנשים אך חלקים ממנה שוממים, הרי זו שממה חלקית, ויש לקיים מצוות יישוב הארץ ולהפריח שממות אלה.⁷

נראה להוסיף ולבאר את היחס בין שני מושגים אלה בתוך גדר המצווה, על-פי דברי הרשב"ש (שו"ת סי' א) שיישוב הארץ - בעזרת נטיעת פרדסים וקניית בתים לדוגמה, הוא הגורם לקיום מצוות הישיבה - 'הוא צורך קיום הישיבה', ובלעדיו גם מצוות ישיבת הארץ אינה יכולה להתקיים. זאת מפני ש'כל זמן שימצא מזון ומדור [מגורים] - תמצא הישיבה', ואם אין מזון, פרנסה ומגורים, אנשים יעזבו את הארץ. לכן כל דבר שמסייע ומחזק את הישיבה בארץ ישראל או כל פעולה שיש בה בניין הארץ הם ממצוות יישוב ארץ ישראל, ובכך הם בעצם מביאים גם את מצוות הישיבה עצמה לדרגת קיום גבוהה יותר.⁸

לעיקרון זה, שכל פעולה שיש בה חיזוק היישוב בארץ ישראל נחשבת בכלל מצוות יישוב הארץ, ישנן השלכות הלכתיות מעשיות, שניתן להדגימן ביחס לשאלות דלהלן.
(1) יהודי שכבר דר בא"י וקנה בית בארץ מישראל אחר (לא מגוי), האם קיים בכך מצווה?

7. במאמרי חז"ל המדברים על חובת האדם לעלות לארץ לגור בה או שלא לצאת ממנה, הלשון היא 'ישיבת ארץ ישראל', כגון במעשה על ארבעת התנאים שרצו לצאת לחוץ לארץ וחזרו בהם. שם הלשון היא: 'אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות' (ספרי דברים יב, כט). וכן יעקב, הירא מאחיו עשיו, אומר: 'שמא הוא בא אלי מכח כיבוד אב ואם וישיבת ארץ ישראל' (בראשית רבה עו, ב). לעומת זאת, במאמרי חז"ל המתאייחסים לארץ ומדברים על החובה לקנות בה קרקעות, לבנות בתים ולטעת אילנות ופרדסים - שם הלשון היא 'יישוב ארץ ישראל', כגון (בבא מציעא ק ע"ב): 'שטף נהר זיתיו ונתנם לתוך שדה חברו... אמר הלה: זיתי אני נוטל - אין שומעין לו. מאי טעמא? אמר רבי יוחנן: משום יישוב ארץ ישראל'. ראה הערותיו של הרב צבי יהודה קוק, לשו"ת דעת כהן, סי' קעט, עמ' תמט-תנ, שדן והרחיב בעניין זה; וע"ע בספר נחלת יעקב, ח"א, עמ' 48-51; 78.

המאירי (בבא בתרא יד ע"א) כתב: 'הנוטע גפנים שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, הרי זה כרם וחוזר עליו מעורכי המלחמה... והנוטע הרבה מכיזא בו באלו בארץ ישראל קיים מצות חבובה'.
8. סברה זו כתב הרשב"ש, שו"ת סי' א, וזו לשונו: 'המצווה עצמה היא הישיבה, שהיא הדירה [וסיבה קודמת היא העלייה, שמי שהוא חוץ לארץ ישראל אם לא תקדם לו העלייה, לא ייכנס לארץ]. והיישוב הוא כמו נטיעת גנות ופרדסים וקניית בתים, שכל זמן שימצא מזון ומדור [מגורים] תמצא הישיבה. ואפשר שיהיה לאדם שם [בארץ ישראל] גנות ופרדסים ובתים, והם סיבת היישוב, והוא אינו דר שם, על כן היישוב אינו הישיבה'. אומנם, לדעתו של הרשב"ש עצמו, העלייה והיישוב הם רק הכשר מצווה, אך ראשונים (אביו התשב"ץ, שו"ת ח"א סי' כא) וכן אחרונים רבים חלקו עליו, ולדעתם העלייה והיישוב הם מצווה מצד עצמם. נוסף על כך, הכשר מצווה נקרא דבר שאינו חלק מהמצווה אלא הכנה למצווה, וייתכן שהמצווה תיעשה בלעדיו, אבל כשבלי ההכשר אי אפשר לקיים את המצווה - אין זה הכשר מצווה אלא חלק מחלקי המצווה, שהרי אי אפשר להגיע לארץ ישראל בלי העלייה. זאת לעומת הנשבע שלא לעשות סוכה ולא לאפות מצה, שהוא יכול לצאת בסוכה שאדם אחר בנה או לאכול מצה שאדם אחר אפה (ראה על כך בספר נחלת יעקב, ח"ב, עמ' 616-617 ובהערות 6-7 שם). הנאמר כאן נכון במיוחד ביחס למצוות יישוב ארץ ישראל, שהרי משום יישוב ארץ ישראל התירו איסור דרבנן - אמירה לנוכרי, כדי לקנות בית בשבת מגוי (גיטין ח ע"ב; שו"ע או"ח סי' שו סעי' יא) ובעוד מצוות מעטות, ולא במצוות אחרות. לא מסתבר שהתירו בהכשר מצווה ולא במצווה, לכן השתמשתי בסברתו ולא הבאתי את שיטתו.

- 2) יהודי שיש לו בית או קרקע בא"י - האם מקיים מצווה כאשר הוא קונה בית נוסף? מה הדין אם הוא רק בונה חדר נוסף או מרחיב את ביתו?
- 3) השוכר בית בארץ ישראל - האם קיים מצווה?
- 4) האם תיקנו ברכה על קניית קרקע מגוי?

ב. מקרים שונים של ישיבה והתיישבות בארץ ישראל

1. קניית בית בארץ ישראל

אם יהודי קונה בית או קרקע מגוי, הוא בוודאי מקיים מצווה, שהרי הבעלות עוברת מנוכרי לידי ישראל, וכמו שכתב רש"י (גיטין ח ע"ב ד"ה יישוב ארץ ישראל): 'לגרש עכו"ם ולישב ישראל בה'. עוד יש להוסיף שלדעת הרמב"ם⁹ מעשה רכישת קרקע מגוי בארץ ישראל נחשב כמו כיבוש. כמו כן, אם הוא מיישב מקום שאינו מיושב או שאין גרים שם יהודים רבים, הוא מחזק את האחיזה בארץ במקום זה.

2. יהודי הדר בא"י בבית שכור וקנה בית מישראל אחר

מי שקונה בית לגור בו, אף שגם קודם לכן הוא ישב בארץ ישראל וגר בבית שכור, מכל מקום הקונה בית הוא קבוע יותר בארץ ממי ששוכר בית. בנוסף, לאור האמור לעיל, הוא מקיים מצוות 'יישוב ארץ ישראל', כיון הוא גם גורם לכך שהיישוב היהודי בארץ גדל, שהרי סביר להניח שילדיו ורוב צאצאיו יגורו בארץ. כן פסקו אחרוני זמננו.¹⁰ יש שהביאו ראיה לכך שהקנייה נחשבת כמו בנייה מן המשנה במסכת סוטה (פ"ח מ"ב). שם מבואר שלא רק בונה בית חוזר מעורכי המלחמה, אלא גם **קונה** בית חוזר.¹¹ בגמרא (סוטה מג ע"א) למדו דין זה מהפסוק 'מי האיש אשר בנה בית...'. ופירש רש"י שהמילה 'איש' מיותרת, שהרי יכול היה לכתוב 'מי אשר בנה בית', ובאה לרבות את האיש שלא בנה בית חדש ממש,¹² אלא מי שהבית שברשותו הגיע אליו על ידי שקנה או ירש או שניתן לו במתנה.

3. שכירות בית

השוכר בית מיהודי - מקיים מצווה מצד עצם דירתו שהרי הוא גר בארץ ויהודי נוסף מתיישב בארץ.¹³ לכאורה, לפי האמור לעיל, יש לומר שהוא מקיים מצוות ישיבת ארץ

9. רמב"ם, הל' תרומות פ"א ה"י.

10. הרב חיים קנייבסקי, ארץ חיים, בית אל תש"פ, אות מז עמ' לז: 'הקונה בית בארץ ישראל מיהודי קיים מצווה'. הרב יעקב מאיר שטרן, אמרי יעקב, בני-ברק תשע"ה פירוש?? לחכמת אדם סי' א סעי' א ביאורים ד"ה שיש בסופו, עמ' ג: 'וכן אפילו אם קונה הבית מיד ישראל שרוצה שיהיה לו חלק בארץ ישראל, נמי יש בה מצווה וכדברי הרשב"ש, שו"ת סי' א, והאבני נזר, שו"ת, יו"ד סוף סי' תנד אות ה'.

11. הרב יהודה טאוב, בית ראובן, ארץ ישראל תש"פ, עמ' 71.

12. בכתוב נאמר: 'מי האיש אשר בנה בית חדש', אך חז"ל דרשו שהכוונה היא שהבית אינו חדש מצד עצמו, אלא מצד האיש שהוא חדש אצלו.

13. הרב חיים קנייבסקי, ארץ חיים, אות מח, עמ' לז, נשאל: יהודי השוכר בית מיהודי וגרים שם יהודים, האם מקיים מצוות יישוב ארץ ישראל? לכאורה, מכיוון שגרים שם יהודים ומתקיימת במקום זה

ישראל ולא יישוב ארץ ישראל. אלא אם כן הוא שוכר דירה במקום שאינו מיושב או שאין גרים שם יהודים רבים, שאז הוא מחזק את האחיזה בארץ במקום זה, ומקיים גם מצוות יישוב ארץ ישראל. אולם, נראה לומר שהשוכר דירה בכל מקום בארץ מקיים מצוות יישוב ארץ ישראל, כפי שנבאר. על הפסוק 'וכל בשלש עפר הארץ' (ישעיה מ, יב) פירש רש"י: 'כשברא הקב"ה את עולמו בראו שיהיה שלישי ישוב, שלישי מדבר ושלישי ימים ונהרות'. והקשה על כך בפירושו 'אור החיים' (בראשית יא, א):

אם תסמוך את מקומות היישוב אחת אל אחת לא יהיה אפילו חלק ממאה בשליש ישוב הנזכר ויהיה הכל מדבר?

ותירץ 'אור החיים':

אלא להיות שהעיירות והכרכים בין עיר לעיר חלק חרב, ובני העולם עוברים ושבים מזו לזו, בזה יחשב הכל בין העיירות בין מה שביניהם ישוב, ובצירוף הכל תמצא שלישי ישוב.

למדנו מדבריו שהמושג 'יישוב' אינו מקום מיושב בלבד, אלא הגדרתו רחבה יותר. הוא כולל גם את המקומות שבין הערים, אף שהם שוממים מבתים ומגורים. מכיוון שיש בהם תנועה וחיים, אנשים עוברים ושבים שם ושיירות מצויות בהם. כך גם ביחס לארץ ישראל: כשיהודי שוכר דירה וגר במקום, הוא מחזק את יישוב הארץ לא רק במקום זה, כי הוא חי שם, ובכך עושה את הדרכים למקום זה וממנו למיושבים ולא שוממים.¹⁴ מה עוד שבפועל, השוכר הינו יהודי נוסף שגר בארץ, ומבסס בכך את יישובה, ואף סביר להניח שילדיו יישארו בארץ.

4. יהודי שיש לו בית בארץ ישראל וקונה בית נוסף

אם יש לו בית וקונה בית נוסף מישראל, אזי הוא גם כן קיים מצוות יישוב א"י, מפני שהוא גורם שבתים ודירות נוספות יהיו מצויים ברשות ישראל, ובכך הוא מחזק את האחיזה בארץ.¹⁵ הוא הרי ישכיר את הבית ליהודי, והארץ תהיה מיושבת באנשים נוספים. זאת למרות שהבית היה כבר ברשות ישראל, מפני שהאדם שמכר לו מסתבר שיקנה בארץ בית או קרקע במקום אחר, או ייתכן שישקיע את הכסף בדבר שיוסיף לפיתוח הארץ (מפעל או השקעה כלכלית).

מצוות יישוב ארץ ישראל, אין הוא מוסיף כלום. תשובתו: 'הוא גר ומקיים'. הרב אביגדר נבנצאל, שם, הוסיף: 'שעוד אחד מישראל מתיישב בארץ'.

14. **הערת עורך:** י"פ. לפי הגדרה זו שוב אין הבדל בין מצוות הישיבה וה'יישוב', שכן לעולם מי שגר בארץ ישראל מקיים גם מצוות 'יישוב ארץ ישראל'!

תשובת הכותב: י"ז. אכן. לדברינו יוצא שניתן לקיים מצוות יישוב הארץ בלי לקיים את מצוות ישיבתה, בתמיכה ובהקמת מפעלים בארץ ישראל, אך כל מי שיושב בארץ ישראל, בעצם הקיום של חיים נורמליים בארץ ישראל, הרי הוא שותף במידה מסוימת למצוות יישוב הארץ.

15. וזה בניגוד למה שכתב הרב בנימין ליאון, בספר נחלת ה', תשע"ב, פ"ב אות ד, עמ' מא, קמח: אם קונה בית מישראל אחר והוא עצמו כבר דר בא"י בבית שלו, אין בזה מצווה, **דלא יישוב את א"י בזה, דהוא עצמו יש לו כבר קרקע**, והבית שקנה כבר היה ביד ישראל, 'ואינו מוסיף ביישובה של ארץ ישראל'.

5. בנה בית חדש או הרחיב את ביתו

אחד החוזרים מעורכי המלחמה הוא: 'מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו' (דברים כ, ה). ונאמר בירושלמי (סוטה פ"ח ה"ד):

יכול הבונה בית בחוץ לארץ יהא חוזר? תלמוד לומר 'ולא חנכו', את שמצוה לחנכו, יצא זה שאין מצוה לחנכו.

וכתב שם ה'פני משה' (ד"ה 'את שמצוה לחנכו'): 'משום יישוב ארץ ישראל'.¹⁶ למדנו מכאן שהבונה בית חדש מקיים מצווה - מצוות ישוב ארץ ישראל,¹⁷ ולכן הוא חוזר מהמלחמה.¹⁸ דברי הירושלמי הנ"ל נפסקו גם ברמב"ם (הל' מלכים פ"ז ה"ד), שרק בארץ ישראל הבונה בית או נוטע כרם - חוזר מעורכי המלחמה. על פי דברי הירושלמי הנ"ל כתב בשו"ת 'באר שבע' (סי' ע) לעניין מי שנדר שלא לאכול כי אם בסעודת מצווה, בשאלה אם מותר לו לאכול בסעודת חנוכת הבית:

יראה שיש לחלק בדבר: אם הוא בארץ ישראל - אז נקרא סעודת מצוה, אבל בחוצה לארץ נקרא סעודת הרשות. וראיה מהא דגרסינן בירושלמי דסוטה פרק משוח מלחמה וזו לשונו: יכול הבונה בית בחוצה לארץ יהא חוזר תלמוד לומר ולא חנכו את שמצוה לחנכו יצא זה שאינו מצוה לחנכו...

16. ובפירוש עלי תמר, לירושלמי סוטה פ"ח ה"ד, הוסיף על דברי ה'פני משה', מקור נוסף בירושלמי שעל פיו יש מצווה בבניין בית בארץ ישראל דווקא ולא בחו"ל, וכן שהמצווה היא אפילו בתוספת לבניין שכבר היה בנוי: "ומבואר כן במועד קטן (פ"ב ה"ד) דאף הקונה בית מעכו"ם יש בו משום כיבוש ויישוב ארץ ישראל [ששם התירו קניית בית מגוי בשבת, ולמדו זאת מיריחו שנכבשה בשבת] וכל שכן הבונה בית בארץ ישראל. ויונתן בן עוזיאל בפרשת שופטים תרגם: 'מאן גברא די בנא ביתא חדתא ולא קבע ביה מזוזתא לשכללותיה...', משמע שגם שכלול בית בארץ ישראל הוא בכלל מצות ישוב ארץ ישראל, דאף שיש בו משום מצות כיבוש ארץ ישראל דראוי לשייבה, הרי השכלול של הבית הוא מצוה שנייה 'יישוב ארץ ישראל'.

17. **הערת עורך:** "פ. אפילו לפי הפני משה לא נראה שניתן להוכיח שיש הקבלה והתאמה גמורה בין דין חוזר מעורכי המלחמה לבין מצוות יישוב ארץ ישראל. הרי מגמת הירושלמי היא רק להוציא את הבונה בית בחו"ל ש'אין מצווה לחנכו', אך אין הכרח שכל החוזר מעורכי המלחמה בוודאי מקיים מצוות יישוב ארץ ישראל. והלוא מצאנו חוזרים מעורכי המלחמה שאינם קשורים ליישוב הארץ, כגון המפחד מן המלחמה וכן מי שקידש אישה ולא לקחה.

תשובת הכותב: "ז. לא מובנת הטענה. ראשית, אין צורך לטעון שכל דין החוזרים מעורכי המלחמה אינו אלא מפני שמקיימים מצווה, אך בכל אופן עפ"י הפני משה (וכן הבאר שבע והמג"א) כתוב בירושלמי בפירוש שחנוכת בית בארץ ישראל היא מצווה, כיוון שהוא מקיים בכך מצוות יישוב ארץ ישראל. נוסף על כך, בהחלט ייתכן שלשיטת הירושלמי הנ"ל כל החוזרים מעורכי המלחמה בגלל בניית בית, נטיעת כרם או קידושי אישה, אינם חוזרים אלא מפני שיש מצווה בדבר שבעבורו הם חוזרים (ולדעת הירושלמי, לא די בטעם של עוגמת נפש שהביא רש"י על התורה על המילים 'פן ימות במלחמה' וכו', שהרי טעם זה קיים גם בבונה בית בחו"ל). אין להקשות על הבנה זו מדין האיש הירא ורך הלבב החוזר מעורכי המלחמה, שהרי מפורש בפסוקים עצמם שחזרתו של איש זה טעמה שונה משל כל שאר החוזרים - 'פן ימס את לבב אחיו כלבבו'. אדרבה, יש לטעון שאיש זה עובר איסור חמור אם אינו חוזר מעורכי המלחמה, ודמי הנופלים בה יהיו תלויים בראשו.

18. הרב יהושע ש' וון דייק, מבשן אשיב, מכון התורה והארץ, תשע"ד, ח"א, סימן ד אות ג, עמ' 89.

ודבריו הובאו ב'מגן אברהם'.¹⁹ נראה מכאן כי גם הבונה בית נוסף (שני) מקיים מצווה, שהרי נאמר בבבלי (סוטה מג ע"א): 'אחד הבונה בית התבן, בית הבקר, בית העצים' גם הוא חוזר מעורכי המלחמה, וכן פסק הרמב"ם.²⁰ ואדם זה, שבונה 'בית התבן או 'בית העצים' - יש לו בית אחר בו הוא גר, שהרי אלו אינם עיקר דירתו אלא מקום הנצרך לעבודתו ולפרנסתו, והוא בית נוסף הראוי לדירה חוץ מבית מגוריו.

6. הרחבת בית והוספת חדר בארץ ישראל

נאמר בגמרא (בבלי סוטה מג ע"א):

בית - אין לי אלא בית, מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות? ת"ל: אשר בנה, מכל מקום. יכול שאני מרבה אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת? תלמוד לומר: בית, מה בית הראוי לדירה... ובהמשך הגמרא (שם, מד ע"א) נאמר: 'תנא: אם הוסיף דימוס אחד חוזר'. וכתב רש"י (ד"ה אם הוסיף): 'שורה של אבנים או בגובה או בעובי תו לא הוי על מכונו וקרינא ביה חדש'. מבואר שגם הוספת חדר במבנה או כל תוספת לבית נותנת לו שם של 'בית חדש'. אם נצרף דין זה לאמור בירושלמי שדין זה מתקיים רק בארץ ישראל שמצווה לחונכו, ולכן הוא חוזר מעורכי המלחמה, הרי לנו שאף בהרחבת דירתו של אדם מתקיימת מצוות יישוב ארץ ישראל.

ג. ברכה על קניית קרקע מגוי

על אף כל האמור לעיל, שישנה מצווה בקניית קרקע בארץ ישראל, על קניין קרקעות בארץ ישראל לא מצאנו ברכת המצוות, אלא מברכים עליו כמו שמברכים על כל נכס שאדם קונה - 'שהחיינו' או ברכת 'הטוב והמטיב'.²¹

19. מגן אברהם, או"ח סי' תקסח ס"ק ה; וכן כתב בפירוש קרבן העדה על הירושלמי. ואף שבפירוש תורה תמימה, דברים כ, ה אות כב, ביקש להשיג על דברי הבאר שבע, וכתבו שמה שאין מצווה על הבונה בית בחוץ לארץ לחונכו אינו אלא משום איסור יציאה מארץ ישראל לחוץ לארץ, אף הוא הודה שדברי המגן אברהם בשם הבאר שבע מסתברים להלכה. ועי' בחדושי הגר"ז (מרשימות תלמידים, סוטה מג ע"א), שכתבו בשם הגר"ז זצ"ל שיש להוכיח מהירושלמי שיש מצווה בבניין בית בארץ ישראל דווקא, והשווה זאת לדרשה דומה ביחס לנוטע כרם בחו"ל, שמובאת בירושלמי שם בהלכה ה', שאינו חוזר מעורכי המלחמה, כיון 'שארין מצוה לחללו'. לדברי הגר"ז, אם נאמר שאין דין חילול בחוץ לארץ, מדוע צריך מיעוט כלל, וכי מה שונים פירות רביעית מפירות חמישית? ועל כן מוכח בירושלמי שכרם רבעי נוהג בחוץ לארץ, ומה שנאמר בירושלמי 'יצא זה שאין מצוה לחללו', אין הכוונה שאין דין חילול רבעי בחוץ לארץ אלא דאין מצוה בעצם נטיעת הכרם מעיקרא, שלא כמו בארץ ישראל דשם עצם נטיעת הכרם היא מצווה, וממילא כך היא הבנתו גם בירושלמי שם לעיל לגבי בונה בית בחוץ לארץ שאינו חוזר דילפינן מ'זלא חנכו - את שמצוה לחנכו'. לדבריו, והתם על כרחך הכוונה שבארץ ישראל יש מצוה לבנות בתים, מה שאין כן בחוץ לארץ דליכא מצוה לבנות בתים, וכמו כן לעניין כרם הכוונה שאין בחוץ לארץ מצוה לנוטעו גם אם יש חיוב לחללו; ועי' בפירוש שירי קרבן, לירושלמי שם, וכל מה שהסתפק שם מתורץ על-פי הבנת הגר"ז. ועי"ש בפירוש עלי תמר לירושלמי סוטה פ"ח ה"ד, שהארץ מאוד בנושא זה.

20. רמב"ם, הל' מלכים פ"ז ה"ה.

21. הרב דב ליאור, שו"ת דבר חברון, או"ח סי' ריא; ראה עוד מאמרי, 'מדוע לא תיקנו ברכה על מצות ישיבת ארץ ישראל?', המעין 236 (טבת תשפ"א), עמ' 98-111.

סיכום

ישנם שני מונחים במצוות הישיבה - 'ישיבת ארץ ישראל' ו'יישוב ארץ ישראל'. המונח 'ישיבת ארץ ישראל' מתייחס לציווי על כל אדם מישראל לגור בארץ, והוא 'חובת גברא'. מצווה זו היא חובת הגוף, ולא ניתן לקיימה באמצעות אדם אחר. לעומת זאת, המונח 'יישוב ארץ ישראל' מתייחס לציווי ליישב את הארץ, לגרום שהארץ תהיה מיושבת. אותו מקיימים על ידי בניית בתים, נטיעת אילנות ופרדסים והקמת מפעלים או בכל פעולה שיש בה בניין הארץ. כמו כן יישוב הארץ הוא הגורם לקיום מצוות הישיבה, כי אם אין מזון, פרנסה ומגורים, אנשים יעזבו את הארץ (רשב"ש). לכן כל פעולה שיש בה חיזוק היישוב בארץ או בניין הארץ נחשבת בכלל מצוות יישוב הארץ.

לכן, הקונה בית מישראל אחר (ולא מגוי) - מקיים מצווה, שהרי הוא גורם שהיישוב היהודי יגדל. כך גם השוכר בית - שהרי בעל הדירה גר בארץ ויהודי נוסף מתיישב בה, ובוודאי אם קנה קרקע או בית מנוכרי, שאז הבעלות עוברת מנוכרי לישראל. גם יהודי שיש לו בית וקנה בית נוסף קיים מצוות יישוב ארץ ישראל, מפני שהוא גורם להעברת בתים ודירות נוספים לרשות ישראל. וכן הבונה בית חדש או מי שהרחיב את ביתו מקיים מצוות יישוב ארץ ישראל, כמבואר בירושלמי סוטה (פ"ח ה"ד) ובבבלי סוטה (מג ע"א).

